

הרב משה קורצטג

בענין שמירת הזרע לקיום מצות פריה ורביה

בבית הדין שלנו נתעוררה שאלה של בחור שהתארס עם בחורה, ולאחר האירוסין נתברר שיש לו מחלה ממארת ושהוא זקוק לקבל טיפול רפואי, שעלול לפגוע בפוריות של הבחור. הרופא יעץ לבחור להוציא זרע ולהקפיא אותו ע"מ שיוכל להפרות את אשתו לאחר שיתחתנו, ונשאלנו אם מותר הדבר.

וראיתי לירידי הרה"ג בקשי דורון שליט"א שרן בשאלה זו באסיא מד (יא, ד) ניסן תשמ"ח ושקל וטרי בטוטו"ד והסיק: "בנדון זה כראי שלא להיזקק להיתר שיש בו ספיקות ולא ימנע טוב להולכים תמים".

אכן, אם התשובה מספקת את הזוג כפי שהי' בנרון של הרה"ג שליט"א, וכפי שבאמת נפקד הזוג בזרע של קיימא, מה טוב. אבל אם הזוג רוצה לקבל פסק הלכתי ברור אם הדבר אסור או מותר דומני שיש לדון ולמצוא היתר.

הרב בקשי דורון דן בהרחבה בשיטות הפוסקים המתירים להוציא זרע מהבעל כדי להפרות את האשה, וחילק שכל ההיתרים ניתנו לאדם נשוי שאינו יכול לפקוד את אשתו בזרע פורה, אבל אין הדברים אמורים לבחור רווק שאינו חייב בפועל במצות פריה ורביה, ואף שחייב להכשיר עצמו ולהשתדל לשאת אשה ולהביא בנים, אבל כל עוד אינו מצווה בפועל בקיום המצוה, אין לו היתר להשחית זרעו אפילו אם המטרה היא להביא בנים בשלב יותר מאוחר.

המקור שהביאו הפוסקים לשאלה אם מותר להוציא זרע על מנת להפרות את האשה, או על מנת לבדוק את הזרע של הבעל על מנת לאבחן את חוסר הפוריות בכדי שאפשר יהיה לרפא, הוא במסכת יבמות עו.

שנינו: "אמר שמואל ניקב בעטרה עצמה ונסתם, כל שאילו נקרי ונקרע פסול ואי לאו כשר. שלח ליה רבא ברי' דרבה לרב יוסף: ילמדנו רבנו, היכי עבדינן? א"ל: מייתנין נהמא חמימא דשערי ומנחינן לי' אבי פוקרי ומקרי, וחזינן לי', וכו'". עי"ש.

הגמ' שם דנה כיצד אפשר לברוק אם הסתימה של הנקב בעטרה, תיקרע ואז יהיה פסול. רואים מדברי הגמ' שאפשר לגרום להוצאת זרע, על מנת לברוק את האדם. (עי' בדברי הנמוקי יוסף שם שיש מחלוקת ראשונים, האם לברוק את האדם אם כשר לבוא בקהל, או אם יכול להוליד, ולשון הגמ' כשר ופסול הכוונה כשר ופסול מלהוליד ובניו ממזרים). הן אמת שהרמב"ם אינו מביא את הבדיקה להלכה (עיין בערוך לנר שם), אבל הפוסקים סוברים שדברי הגמרא הן הלכה למעשה.

והבית שמואל באה"ע סי' כה ס"ק ב' כתב: "ואם נמצא דם בער של אשה ויש ספק אם הדם ממנה או ממנו, נראה לכאורה דמותר לאיש להוציא הזרע כדי לברר אם הדם ממנו הוא דהא אין איסור לשמש ולהוציא זרע. גם יש להביא ראי' מש"ס פרק הערל דאיתא שם אם ניקב הגיד ברקינן אם נתרפא ומניחים ב' פוקרא כדי שיוציא זרע, ויש לדחות, וצ"ע".

רואים שהבית שמואל רצה ללמוד מדברי הגמ' שאפשר להוציא זרע לצרכי בדיקה. ויש צורך להבין כיצד התכוין לדחות את הראיה, מהגמרא? המחצית השקל וכן באחיעזר ח"ג סי' כד, הסבירו את דברי הבית שמואל, דשאני התם דהתירו לברוק כדי להתירו בקהל. (אמנם ציינתי קודם ששיטת הר"א ממיץ היא שאין שום שאלה שהוא כשר לבוא בקהל, אלא השאלה אם הילדים ממזרים, ולפי שיטתו נבין את דברי הבית שמואל, שהכוונה להתיר בקהל את הילדים).

ולפי פירוש זה אין ללמוד מדברי הגמ' שבדיקת זרע מותרת אלא אם יש שאלה אם מותר לבוא בקהל. אבל יש להקשות שהרי אפי' אם הוא כרות שפכה הרי הוא מותר בגיורת ויכול גם לקיים מצות פו"ר אם ישא גיורת, ומדוע הגמ' מתירה להוציא זרע לבטלה? (אמנם, עי' בערוך לנר שם שהרגיש בזה, וכתב שגיורת לא שכיחא, וזה דוחק).

בספר כרם שלמה הסביר את דברי הבית שמואל דיש לדחות את הראיה, דשאני התם דיש תקנה לברוק אותה כדאיתא ביו"ד סי' קפז. (עי' בציץ אליעזר ח"ט סי' נ"א שהביא את הדעות האלו).

הרב בקשי דורון מניח שההיתר להוציא זרע הוא בגלל מצות פו"ר וע"כ הוא מחלק בין נשוי לרווק, אבל האמת היא שנראה מדברי הפוסקים שההיתר הוא שאם יש צורך בהוצאת הזרע, אין זו לבטלה. הגדרת האיסור היא שהוצאה לבטלה שאין בה שום צורך — אסורה, אבל אם יש בה צורך — אין זה בגדר האיסור. ננסה לבסס זאת.

דהנה השאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"ג כותב: "ואיברא, לצורך אף להוציא זרע לבטלה להשחיתו על הארץ שרי כדאשכתן לענין בדיקת הניקב בגובתא דש"ז דמותבינן לי' אבי פוקרי, ש"מ דאיסור חמור זה הותר מכללו אצל צורך מצוה". וכן בספרו מטפחת ספרים ח"א צד סב, כשכותב על איסור הוצאת זרע לבטלה בתוך הדברים הוסיף: "בשגם מצינו מפורש היתר לאיסור זה אף שלא במקום סכנה רק כדי למצוא תקנה לברר את הספק". ובספר אבני האפוד על אה"ע שהביא את דברי היעבץ הסביר את דברי הגאון יעבץ שכתב שמצינו היתר לאיסור אף שלא במקום סכנה התכוין לדברי הגמ' ביבמות הנ"ל. (הובאו הדברים בספר ציץ אליעזר הנ"ל).

ויתירה מזו, התוס' ביבמות לד: ד"ה ולא כמעשה ער הביאו את דברי ר"י שכתב: "דלא חשוב כמעשה ער ואונן אלא כשמתכוין להשחית זרע ורגיל לעשות כן תמיד אבל באקראי בעלמא ומתאוה לבוא על אשתו שלא כדרכה שרי". וכן פסק להלכה הרמ"א באה"ע סי' כה ס"ב.

ועי' באגרות משה, אה"ע ח"א סי' סג, שביאר באריכות מחלוקת ר"א ורבנן ביבמות לד: "שסברו דזרע לבטלה שאסור, אין פירושו לבטלה מהולדה שהוא בכל אופן שאי אפשר להוליד בהוצאה כזו, אלא פירושו לבטלה ממש בלא צורך, אבל ביש צורך כגון למצות עונה אף שא"א להוליד בהוצאה כזו לא הוי זה לבטלה ומותר", עי"ש. וכן בהסבר דברי רש"י שבאקראי מותר לבעל לבעול את אשתו שלא כדרכה כתב: "שבענין אישות לאיש עם אשתו התירה תורה להחשיב גם זה שמתאוה לבעול שלא כדרכה כצורך ואינו לבטלה ומותר", ועי"ש שהסביר מדוע רק באקראי, ואכמ"ל.

נמצינו למדים שהיתר בדיקת זרע לא חשיב זרע לבטלה לא משום מצות פריה ורביה, דווקא, אלא שזו לא השחתה ללא צורך, אלא שיש צורך בה, ולפ"ז בנידון דידן הוצאת הזרע להקפיא על מנת שהאשה תוכל להתעבר לאחר הטיפול הרפואי של הבעל, אין לך צורך גדול מזה, ולכאורה נראה שיש מקום להתיר.

האחיעזר אמנם הוא היחידי שמתיר בדיקת הזרע משום "שזהו תיקון למצות פריה ורביה", וכנראה משום כך סובב מאמרו של הרב בקשי-דורון על ציר זה, והוא דן אם הסיבה של פו"ר קיימת גם בבחור רוק.

אבל אפילו אם נאמר שהיתר לבדיקה במסכת יבמות הוא משום פו"ר, הרי שם הבדיקה היא לאדם שאינו נשוי ואעפ"כ מתירים לבודקו, ויכול להז"ל, ולא אמרינן שאינו חייב בקיום המצוה בפועל, כפי שכותב הרב בקשי-דורון. ואין לומר ששם אין לו אפשרות לישא אשה כלל, ולכן זה שונה, שהרי כפי שכתבנו לעיל, יכול לישא גיורת.

ובנידון שלנו, ייתכן מאד אם נאסור על הבעל להקפיא את הזרע, יכול להיות מצב שהאשה לא תסכים להינשא לו, משום שהיא רוצה בילדים, והסיכויים שלה להתעבר פוחתים בגלל הטיפול הרפואי.

ויש עוד להוסיף צד היתר, שכפי שנודע לי מרופאים, המחלה עצמה יכולה להרוס את פוריות הבעל, וא"כ יש ספק אם זרעו יכול להוליד, ובש"ז דאינו ראוי להזריע, אולי אין איסור השחתה, כך כתב השבט סופר אה"ע סי' א, וכן כתב בעל אמרי אש, ובעל לבושי מרדכי (עי' בציץ אליעזר שם).

היוצא לנו מהאמור, שיש מקום להקל על הבעל להוציא זרע ולהקפיא, אם הזוג עומדים על כך, ואין אנו יכולים לאסור באופן החלטי. אלא שיש עדיין לברר כיצד יוציא הבעל את הזרע?

שהרי הפוסקים שהתירו להוציא זרע לבדיקה, המליצו לעשות זאת דרך תשמיש, דבר שלא ניתן לעשות כשהזוג אינו נשוי.

כמובן אם יוכל להתקשות ולהוציא זרע ע"י הרהור, או בהסתכלות על בגדים צבעוניים, ניחא. אבל אם לאו, האם מותר לבעל להוציא זרע במשמוש בידים?

האגרות משה בכמה מקומות (ראה למשל אה"ע ח"א סי' ע) חידש דעל משמוש בידים באבר, יש איסור של לא תנאף, שהגמ' במסכת נדה יג ע"ב אומרת שלא תהא בכך ניאוף ביד בין ביד בין ברגל, וע"ז כותב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, שאפי' שמותר להוציא זרע לשם בדיקה רפואית, אבל אין לעשות זאת בידים, דעל זה יש האיסור של לא תנאף.

וראיתו מהגמ' ביבמות עו ששואלת היכי עבדינן, ולא סברה שאפשר בפשטות שיוציא זרע ע"י משמוש בידים.

אמנם האחיעזר שם מסיק: "כללו של דבר שיש לסמוך על דברי שו"ת יעבץ שכתב דהיכא דאי אפשר לגרמא, לעשות גם בידים".

רואים שהאחיעזר תפס בדברי היעב"ץ שמתיר אפילו בידים, ולכאורה ראית האג"מ היא עצומה, מדוע שואלת הגמ', היכי עבדינן?

ובאמת הים של שלמה שם כתב שרבא בריה דרבה שאל את רב יוסף היכי עבדינן משום "דלמברקיה לכתחילה פשיטא שהוא אסור לו להוציא ש"ז ביד שחייב מיתה כראיתא בפ' כל היר", וזה לכאורה כדברי האג"מ שאפי' שיש היתר להוציא זרע, אפשר רק ע"י גרמא אבל לא ביד.

אבל נראה לענ"ד שאולי הבריקה ביבמות לא יכולה להיעשות בידים, שהרי שם מדובר על בדיקה של נקב שנסתם אם ע"י קרי יקרע הנקב, וייתכן שמשמוש בידים עלול לקרוע את הנקב, אבל אנו צריכים לדעת אם קישוי בזמן תשמיש יקרע את הנקב, ולכן צריכים בדיקה שתהיה כעין קישוי בזמן תשמיש, ולכן שואלת הגמ' היכי עבדינן.

ולפ"ז נראה שאם החתן אינו יכול להוציא זרע ע"י הרהור, מותר לו להוציא זרע אפי' ע"י משמוש בידים, כדברי האחיעזר, ואף אמנם שהאחיעזר דיבר על בעל נשוי, לפ"ד ייתכן גם להתיר לרווק, וכפי שנתבאר.

ואף היש"ש שכתב דלמברקיה לכתחילה אסור להוציא ביד, ועל-כן הגמ' ניסתה למצוא אפשרות של בדיקה ע"י גרמא, אבל אם זה בלתי-אפשרי, אולי גם היש"ש מודה שמותר אפי' ביד.

ומה שאומרת הגמ' לא תהא בך ניאוף בין ביד בין ברגל, זה רק מוציא זרע לבטלה, כפי שכתב רש"י שם בנדה יג: ואולי הדרשה באה לרבות שאסור להוציא זרע לבטלה ע"י ניאוף בידים, אפילו אם זרעו אינו מוליד (כפי שיש שיטות באחרונים).